

Потпуковник **НИКОЛА РАДОШЕВИЋ**

НЕКИ ПРОБЛЕМИ ПРИ ФОРСИРАЊУ РЕКЕ

У нашем Упутству за форсирање река, Ратној служби и Пешадиском борбеном правилу II део није довољно јасно расветљено неколико тактичких, али веома важних проблема који се односе на форсирање река. Зато ћемо у овом чланку покушати да детаљније размотримо само следећа четири проблема: 1) начин пребацивања и задатак предњих пешадиских делова и да ли ови делови треба да отварају ватру док су на води, 2) начин пребацивања и задатак првог таласа и пешадиског пука који се први пребацује, 3) питање организације мостобрана и 4) постројавање борбеног поретка при форсирању реке.

Наша правила препоручују пребацивање предњих пешадиских делова преко реке скоро у свим случајевима, сем код уских река и при форсирању ноћу, које се — ради изненађења — врши и без артиљериске припреме. Она предвиђају да се предњи делови у првом реду пребацују десантом, наравно, где то ситуација захтева, и то помоћу примитивних месних средстава. Што се тиче њиховог задатка у тач. 210 Упутства за форсирање река каже се: „Линија на коју треба да избију и на њој се утврде бира се на таквом отстојању од обале да непријатељ не може митраљеском и пушчаном ватром спречавати прелазе првог ешелона. Та линија је нормално неколико стотина метара удаљена од обале, што зависи од карактера обале и ширине реке”.

По нашем мишљењу, пребацивање предњих делова примитивним месним средствима није целисходно, нарочито онда када су у питању велике и средње или брзе реке. У данашњим условима развоја ратне технике било би много боље да се предњи делови пребацују на бржим пловним средствима, с тим да се од приручних средстава првенствено користе рибарски и други мањи чамци, да би се ови делови што мање задржавали под убитачном ватром браниоца. Уосталом, то је показало и искуство Другог светског рата. Тако, на пример, при форсирању Дунава код Батине (ноћу 9/10 новембра 1944 године) 12. бригада наше 51 дивизије пребацила је предње делове помоћу рибарских чамаца, а 1 бригада 1 пролетерске дивизије форсирала је 8 априла 1943 године Дрину код Устиколине на тај начин што је прво пребачено неколико бомбашких одељења са пу-

шкоми траљезима, и то помоћу сандолине и сплавова. При форсирању Дњепра совјетски предњи делови, јачине око четири пешадиска батаљона из састава дивизија првог ешелона 65 совјетске армије, форсирали су реку на бржим пловним средствима, рибарским и дрвеним пионирским чамцима.

То не значи да приручна средства губе своју важност, али се само на њих не може увек рачунати. 1945 године наша 3 армија је форсирала Драву искључиво помоћу приручних средстава (већином чамцима разног капацитета) која је сама израдила за време организације прелаза, само што тада није упућивала предње делове. 1943 године, наша 2 пролетерска бригада форсирала је Неретву код с. Дрежнице помоћу средстава отетих од непријатеља, јер сопствених уопште није имала.

Што се тиче задатка предњих пешадиских делова, поставља се питање да ли ће они бити способни да, с обзиром на јачину и евентуалне губитке приликом прелаза преко реке, овладају дужином од неколико стотина метара, како то предвиђају правила. По нашем мишљењу, они ће у већини случајева успети само да се дочепају оностране обале и да овладају много мањом дужином (50—200 м), поготово ако је бранилац посео непосредну обалу реке (што је код средњих и великих река бити најчешћи случај) и ако се поред обале на том удаљењу налазе и насипи на којима бранилац поставља другу линију ровова. Зато се на овлађивање линијом удаљеном од обале неколико стотина метара може рачунати само у изузетно повољним случајевима (на пример, кад је предњи крај браниоца повучен уназад и сл.).

Исто тако ни захтев који се поставља предњим пешадиским деловима, на име, да обезбеде прелаз и омогуће развој за борбу првог ешелона пешадиског пука — како је то изнето у тачки 571 Пешадиских борбених правила II део — не одговара њиховим стварним могућностима, јер они, као што смо изнели, нису у стању да обезбеде толику дужину колико је потребно за груписање и развој целог првог ешелона пешадиског пука. Осим тога, на овако узаном простору они не би могли издржати ни противнападе браниоца за време док се не пребаци и развије цео први ешелон пука. Исто тако, сматрамо да ни командант пешадиског батаљона који се пребације са првим таласом (из првог ешелона пешадиског пука) неће на оностраној обали бити тако неактиван да пасивно чека под непријатељском убитачном ватром све докле док се не пребаци цео први ешелон пука (како би се то могло разумети из стилизације текста одредбе, која третира ово питање). Зато је по нашем мишљењу, задатак предњих пешадиских делова да обезбеде прелаз и развој за борбу првог таласа из првог ешелона пука, а не целог првог ешелона тога пука, који ће због недостатка средстава за пребацивање најчешће вршити прелаз у 2—3 таласа, а само изузетно у једном таласу.

Што се тиче отварања ватре, ми сматрамо да предњи пешадиски делови, односно први талас ако ових нема, не треба да отварају ватру за време док су још на води, чак ни онда кад је непријатељ

открио наше пребацивање. За то има више разлога. Пре свега капацитет пловних средстава веома је мали, тако да би и мали број бораца у њима могао дејствовати, јер је већи део заузет веслањем; за време вожње пловна средства су нестабилна, тако да то, у вези са недовољним простором за руковање оружјем, негативно утиче на прецизност сопствене ватре; суседна пловна средства отежавају дејство у бочну страну; на браниочевој обали постоји мали број откривених циљева на које би се могло успешно дејствовати пешадиским оружјем са положеном путањом, итд. При томе треба имати у виду да код правилно организованог форсирања мора бити добро обезбеђена и ватрена подршка са оностране обале. Истина, биће ређих случајева када ће отварање ватре бити целисходно, као, на пример, при форсирању из покрета (на бржим пловним средствима), такорећи на леђима непријатеља, док још није организовано посео онострану обалу, а поготово ако је није претходно фортификациски уредио, тако да његова жива сила претставља лако уочљиве и откривене циљеве; ако је река мирна и споријег тока, ако је добра видљивост за уочавање циљева, и сл. У оваквим случајевима ватру би требало отварати првенствено из аутоматског наоружања (које би се постављало на прамце пловних средстава), а понекад и из пушака оних бораца који се налазе на предњем делу пловног средства. При томе, ватру треба појачавати према мери приближавања непријатељској обали и првенствено тући оне ватрене изворе браниоца који непосредно и највише угрожавају плодна средства. Ако то није могуће, онда је корисно да се отвара бочна ватра на ватрене изворе који ометају суседна пловна средства, али тако да се избегне тучење сопствених суседних делова (нарочито код брзе и усталасане реке). Искуство из Другог светског рата, а и садашњег рата у Кореји, показује да је, с обзиром на велику покретљивост и техничку опремљеност савремених армија и маневарски карактер операција врло често долазило до форсирања река из покрета, те се може очекивати да ће се и убудуће примењивати кад год за то буду постојали колико-толико повољни услови.

У погледу начина пребацивања и задатка првог таласа и првог ешелона пешадиског пука, у Упутству за форсирање река и Пешадиском борбеном правилу II део, између осталог, каже се: „Јединице првог ешелона пука чим се искрцају на супротну обалу одмах продужавају унапред и поседају линију коју су заузели предњи пешадиски делови и са ње штите прелаз осталих јединица ешелона. Први ешелон пука, пошто заврши прелаз и развије се у борбени поредак, одлучно и без задржавања напада и продире до избијања на одређену му линију (мостобран)... Линија којом треба да овлада први ешелон и на њој се учврсти бира се тако да се њоме обезбеди плацдарм за развој главнине... у зависности од карактера обале и ширине реке ова линија бира се обично на 1,5—2 км“.

С обзиром на нашу ранију констатацију да ће пребачени предњи делови тешко успевати да на супротној обали сами овладају једном непрекидном линијом на удаљењу неколико стотина метара

од обале, са које би били у стању да обезбеде и заштите прелаз целог првог ешелона, и да ће се први ешелон пука најчешће пребацивати у неколико таласа (ређе у једном), сматрамо да горе наведене правилске одредбе нису прецизно и довољно јасно формулисане. Наиме, није наглашено да је први талас, са којим се начелно пребацују и команданти батаљона првог ешелона, дужан да одмах — чим се пребаци на онострану обалу — ступи у борбу и даље развија успех предњих пешадијских делова (према својим могућностима и потребама груписања и развоја осталих делова првог ешелона пука). У противном, ако би јединице првог таласа имале само да „одмах продужавају напред и поседају линију коју су заузели предњи пешадијски делови и са ње штите прелаз осталих јединица ешелона“, оне би се морале задржати тако рећи уз саму обалу, јер је тешко претпоставити да су предњи пешадијски делови могли продрети дубље од обале. Треба имати у виду да ће нападач уводити своје снаге према мери њиховог пристизања на супротну обалу, а нарочито у почетној фази — за време пребацивања првог ешелона пука и овлађивања пуковским мостобраном — јер му предњи делови, у највећем броју случајева не могу обезбедити погодну линију и дубину за развој пребачених снага. Осим тога, мора се обезбедити и сигуран ослонац за одбијање непријатељских противнапада, који ће вероватно уследити. Тек после тога други ешелони пукова, а нарочито дивизије, могу се уводити као комплетне целине.

Наша правила и упуту предвиђају мостобране само код пука, дубине 1,5—2 км, и дивизије, дубине 2—5 км, али се не види да ли их могу имати и друге јединице. (Према правилским одредбама бивше Југословенске војске постојао је ужи мостобран дубине око 2 км и шири дубине око 5 км).

Сваки мостобран, углавном, треба да обезбеди прелаз и развој главнине дотичне јединице (под главнином овде подразумевамо њен други ешелон, артиљерију, тенкове и др.), затим да омогући подизање моста (ако је то целисходно) и спречи непријатељу да туче сам прелаз ефикасном пешадијском односно артиљериском ватром. С друге стране, линија мостобрана у исто време не сме да пређе границе одбранбених могућности јединице која је образовала мостобран, тако да је у стању не само да га утврди, већ и да га одбрани од свих противнапада браниоца. Другим речима, удаљење мостобрана од обале, односно његова ширина расте или опада у одговарајућој сразмери са величином и јачином јединице. А пошто дубина мостобрана пука (1,5—2 км) и дубина дивизијског мостобрана (2—5 км) начелно одговарају дубинама ближег задатка тих јединица у обичном нападу, онда се поставља питање зашто и пешадијски батаљон у првом ешелону пука при форсирању реке (који начелно прелази у два таласа, тј. уствари у два ешелона), не би имао свој мостобран? Ако се има у виду наше раније изнето гледиште, наиме, да би први талас из првог ешелона пешадијског пука требало да одмах по преласку прошири успех предњих пешадијских делова да би обезбедио прелаз осталим снагама батаљона (другог, па евентуално и трећег таласа), а не само

да поседне линију коју су достигли ови предњи делови, онда би, по нашем мишљењу тако достигнута линија првог таласа уједно претстављала и његов мостобран, поготово ако се батаљон пребацује само у два таласа. Можда би се овоме могло приговорити да први талас, односно у овом случају прва половина пешадиског батаљона, није у стању да онемогући успешно дејство браниоачевог пешадиског наоружања по реци. Међутим, ако се узме у обзир да ће командант батаљона успети да првим таласом овлада и нешто већом дужином од 200 м и одбацити непријатеља од обале, онда је јасно да ће његов следећи талас (таласи) бити прилично заштићен од непосредног дејства браниоачевог пешадишког ватре, за све време док се пребацује преко реке. Што се тиче опасности од дејства његове бочне ватре против овог малог мостобрана, као и против делова на реци, мислимо да таква опасност — иако у мањој мери — постоји и код пуковског мостобрана, нарочито на његовим крилима.

Ако би се негирање батаљонског мостобрана везивало за могућност подизања моста на реци, онда ни то не би било оправдано, јер се мост често неће подизати кад је организован пуковски, па чак ни дивизиски мостобран. У сваком случају, важно је да командант пешадиског батаљона (који се обично пребацује на онострану обалу са првом половином свога батаљона) према конкретној ситуацији донесе правилну одлуку за заузимање најпогоднијих линија које ће обезбедити не само прелаз и потребан простор за развој и увођење у борбу свих осталих снага и средстава његовог батаљона, већ и другог ешелона пука. При томе мора строго водити рачуна да се сувише не удаљи од обале да не би дошло до расплињавања снага (као што је био случај са 13 пешадишким пуком Тимочке дивизије II позива код Чеврнтије, 1914 године).

Овде се нећемо задржавати на детаљној анализи мостобрана пука и дивизије, већ ћемо их посматрати под претпоставком да се налазе на дубини од 1,5—2, односно од 2—5 км и да их остварују њихови предњи ешелони, тј. за пук први ешелон пука, а за дивизију први ешелон дивизије (под претпоставком да се напад са форсирањем реке развија нормално — иако ће бити случајева када ће све снаге дотичних јединица бити употребљене за овлађивање потребном дужином мостобрана).

Да бисмо утврдили да ли код дивизиског мостобрана треба тражити задовољење и осталих захтева којима, наравно, треба да одговори мостобран у тактичко-оперативном погледу, размотрићемо форсирање реке корпусом тројног састава. Ако узмемо да су дивизије у првом ешелону корпуса заузеле своје дивизиске мостобране поменутих дубина, поставља се питање: да ли су ове дубине односно просторије мостобрана, довољне да поред свих снага дивизија првог ешелона приме још и други ешелон корпуса, нарочито ако се тај други ешелон у целини уводи на једном правцу (позади једне од дивизија у првом ешелону)? По нашем мишљењу, дубина мостобрана за корпус требало би да износи нешто више, тј. око 5—7 км, што начелно одговара корпусном ближем задатку (односно следећем

задатку пешадиских дивизија из првог ешелона). Исто тако, ни мостобран за корпус, нормално узевши, није довољан да прими још један корпус из другог ешелона армије, већ би за развој главнине армије начелно требало да корпус из првог ешелона изврши свој следећи задатак.

Можда би се овде могло замерити што се при образложењу ове поставке много везујемо за двоешелонски борбени поредак при остваривању појединих мостобрана. Међутим, сматрамо да при разматрању ових питања јачина снага и средстава претставља примаран чинилац. Ми смо узели двоешелонски поредак као средину између једног и више ешелона (јер и савремени начин борбе тражи да на изабраном правцу буде јаче груписање и ешелонирање по дубини а поред тога треба имати у виду и врло честу оскудицу у превозним средствима, затим неповољност места за прелаз, итд.), а и зато што се форсирање река и у Првом, а нарочито у Другом светском рату, најчешће вршило у два ешелона — почев од армије па наниже.

Међутим, може се десити (истина ређе) да нека јединица утроши све своје снаге и да притом постигне мањи успех, који би одговарао њеном ближем задатку (нарочито онда ако форсира реку у једном ешелону са јачом или слабијом резервом), тако да њен мостобран претставља она просторија којом су овладале њене основне снаге. На пример, ако је дивизија, и поред ангажовања свих својих снага, овладала само дивизиским мостобраном дубине 2—5 км, онда ће то послужити као мостобран и за дивизију и за корпус, без обзира што је можда исувише мали. Тако је наша 3 армија, ноћу 11/12 априла 1945 године, форсирала Драву северозападно од Осијека на релативно широком фронту са свима дивизијама у једном ешелону, што је потпуно одговарало тадашњој ситуацији, при чему је мостобран 16 дивизије износио 4,5 км, 36 дивизије 4—7 км и 51 дивизије око 3 км. Ови мостобрани су послужили и за даље оперативне потребе армије. Ако би пешадиска дивизија форсирала реку, на пример, у три ешелона приближно исте јачине, онда се, с обзиром на ситуацију, може десити да мостобраном дивизије овлада њен први ешелон, односно један пешадиски пук, или ће се морати ангажовати други, па и трећи ешелон дивизије (на пример, због јако организоване непријатељске одбране и других околности). У току Другог светског рата било је доста примера форсирања у три ешелона, нарочито од стране Совјетске армије. Код нас је 5 дивизија, 11/12 априла 1945 године, форсирала Саву код Брчког у три ешелона, углавном, због недостатка средстава за прелаз, при чему је до максимума искористила објекте речне пловидбе. Први ешелон образовала је Југословенска бригада, други ешелон 4 крајишка а трећи 1 крајишка бригада, која је обезбеђивала прелаз прве две бригаде. Сличан случај био је и при форсирању Дрине од стране 1 и 2 пролетерске дивизије, само је овде била много већа оскудица у средствима за прелаз реке.

Према томе, по нашем мишљењу, свака јединица, почев од батаљона до армије, треба да има свој мостобран који начелно оства-

рује први ешелон дотичне јединице; ако је та јединица извршила свој следећи задатак, она је тиме остварила и мостобран за вишу јединицу из чијег је састава (ако се форсирање реке развијало приближно нормално), а друго, дубина мостобрана треба да одговара дубини ближег задатка дотичне јединице у обичном нападу (разуме се, опет под условом нормалног форсирања). Јер, зар се при избору најповољније линије мостобрана, на којој треба да се обезбеди уређење прелаза и развој главнине за напад, не постављају исти услови који се траже и од линије ближег задатка у обичном нападу, са које нападач треба да одбије све противнападе браниоца и да обезбеди увођење другог ешелона у борбу¹⁾?

Најзад, поставља се питање: да ли при форсирању реке постоји друкчије постројавање борбених поредака него у обичном нападу?

Наша правила предвиђају да пук при форсирању реке, начелно, одређује један пешадиски батаљон у први ешелон, а дивизија 2—4 пешадиска батаљона. Ми се слажемо да се код пука, при форсирању у три ешелона, у први ешелон може одредити један батаљон (без обзира на то да ли је форсирање у три ешелона најчешћи случај) и да први ешелон дивизије буде јачине 3 и више пешадиских батаљона, али сматрамо да ће се у први ешелон дивизије веома ретко одређивати само два батаљона, тако да то не би требало уносити у правилску норму. Та два батаљона ће тешко моћи да изврше задатак који се поставља првом ешелону дивизије, тј. да овладају дивизиским мостобраном, а то не би било целисходно ни у погледу командовања, пошто би у том случају командант дивизије непосредно давао задатке двојници команданата батаљона који прелазе на онострану обалу са својим првим таласима. Тиме би и командна улога потчињених команданата пукова изгубила свој значај. Можда је ова одредба унета под утицајем Ратне службе бивше Југословенске војске, у којој су се под ешеленом подразумевале трупе и њихови делови који се, с обзиром на количину превозних средстава, могу одједном превести преко реке, или другим речима, где је јачина једног ешелона зависила од количине превозних средстава. Ако је тако, онда изгледа да се изгубило из вида да тада није постојала разлика између „таласа“, који одговара више техничком појму и „ешелона“, који овај појам обележава у командном смислу, а та два појма наша послератна правила потпуно одвајају. Тако се под таласом једне јединице подразумевају оне снаге и средства који се, саобразно расположивим превозним средствима, могу једновременно пребацивати на супротну обалу на целом отсеку њеног форсирања (тј. оно што се у бившој Југословенској војсци сматрало ешеленом). Или, можда овде „ешелон“ има друкчије значење него у обичном нападу, па би у том случају требало ово посебно нагласити и објаснити кроз званичне одредбе.

¹⁾ Иако ређе, код нас се појављује и термин „плацдарм“, који има исто значење као и офанзивни мостобран. Пошто је страног порекла, а усто непотребно оптерећује нашу терминологију, мишљења смо да би га требало потпуно избацити.

На основу свега изнетог, сматрамо да је најбоље дати сваком пешадиском пуку отсек и задатак (ближи, ако је то потребно, који би одговарао пуковском мостобрану, и следећи на основу кога би пукови образовали дивизиски мостобран), с тим да се командантима пешадиских пукова остави пуна слобода у начину остваривања тих задатака. При томе им свакако треба пружити што већу помоћ, нарочито у погледу организације форсирања и што јачу подршку оним средствима која остају на расположењу команданта дивизије. Значи, и кад би се, због недостатка прелазних средстава, малог броја погодних места за форсирање и других отежавајућих околности, морало вршити форсирање у два, па чак и три ешелона и тамо где би у обичном нападу (без форсирања) нападали у једном ешелону, то ипак не би требало да проузрокује стварање специфичног борбеног поретка који би се у командном погледу разликовао од поретка при обичном нападу.

Као четврта књига Библиотеке

„ИЗ РАТНЕ ПРОШЛОСТИ НАШИХ НАРОДА“

излази

ЦЕРСКА ОПЕРАЦИЈА 1914

од М. Радењковића писца предратне књиге „Наша тактика“

Предговор написао генерал-мајор Мићун Шакић

Тирилицом, 17 скица у прилогу, тврди повез, цена око 300 дин.

Књига садржи: Узроке који су довели до Првог светског рата (опширније разрађено у предговору генерала Шакића) и повод за рат, јачину и састав српских и аустроугарских снага, обостране ратне и почетне оперативске планове, прилагођавање почетног оперативског плана српске Врховне команде ситуацији, маршманевар Српске војске из централне Србије ка Дриносавском војишту, бој код Текериша (сусрет ноћу), ток Церске битке и њену експлоатацију. Обухваћена су дејства и на осталим правцима Српског ратишта. Церска операција је изразито маневарског карактера, пуна динамике са веома поучним примерима из оквира оперативке и тактике. Материја је обрађена критички, концизно и веома лаким стилем.